

לגוף ולנשמה – תהילים נ"א

ורד מולאי ויהודה כהן

הדובר במזמור נ"א בתהילים מתאר עינוי נפש וגוף שבאו בעקבות חטאים שחטא. בתחינתו לאל הוא נושא תפילה לאלוהים שיחדש את חייו. מיהו האיש? במה חטא? ומה עליו לעבור די לחדש את חייו?

כתובת הפרק מייחסת את המזמור לדוד: לְמִנְצֵחַ, מְזַמֵּר לְדָוִד, בְּבֹא-אֵלָיו, נִתֵּן הַנְּבִיא-- כְּאִשֶׁר-בָּא, אֶל-בֵּית-שֹׁבַע (פס' 1).

האם תוכן המזמור תואם את כותרתו?

כותרת המזמור מצביעה על זהות המשורר – דוד המלך, ועל נסיבות כתיבת המזמור- בבוא נתן הנביא אל דוד בעקבות "בואו" שלו אֶל-בֵּית-שֹׁבַע. האמנם אלה נסיבות כתיבת המזמור? האמנם כתב דוד את המזמור?

בקריאה ראשונה אפשר למצוא במזמור רמזים לחטאיו של דוד. כך למשל:

- הקריאה לסליחה ולמחילת האל: חֲנִנִי אֱלֹהִים כְּחַסְדְּךָ (פס' 3), מזכירה את המילים המופיעות בדברי דוד בסיפור: מִי יוֹדֵעַ, יַחַנְנִי (וְחַנְנִי) ה' (שמ"ב י"ב 22).

- גם ההודאה על החטא, המדגישה שהפגיעה עיקרה באל, חוזרת בשני ההקשרים. כך במזמור: לָךְ לְבַדְּךָ, חֲטָאתִי, וְהִרַע בְּעֵינַיִךְ, עֲשִׂיתִי (פס' 6) ובהתאמה בדבריו של דוד לנתן לאחר ששמע את משל כבשת הרש חֲטָאתִי לֵה' (שמ"ב 13).¹

- נקודת דמיון נוספת בין הטקסטים עולה מן הדמיון המילולי שבין האמירה במזמור וְהִרַע בְּעֵינַיִךְ, עֲשִׂיתִי (פס' 6) וההאשמה שמאשים נתן את דוד בסיפור, הממקדת כאמור את מושא החטא באלוהים: לַעֲשׂוֹת הִרַע בְּעֵינֵינוּ (בְּעֵינַיִ) (שמ"ב י"ב 9).

- גם העובדה שבעל המזמור מבקש בפס' 16 הַצִּילֵנִי מִדְּמַיִם, אֱלֹהִים עשויה לתמוך בענייננו. אמנם המילה 'דמים' אינה מופיעה בסיפור דוד ובת שבע אולם התאבלותו של דוד על בנו במשך 7 ימים היא מעין בקשת 'הצלה מדמים' שלבסוף הושבה ריקם וְיָהִי בַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי, וַיָּמָת הַיָּלֶד (שמ"ב י"ב 18).

¹ כך רש"י הקושר בין הכתובים, בפירושו לפס' 6 בתהילים נ"א: "ואף מה שהרעותי לאוריה לא הרעותי אלא לך שהזהרת על הדבר"- מכיוון שה' הוא מקור הציווי, החטא שנעשה הוא כלפיו בלבד.

לצד זה לא ניתן להתעלם מהאסוציאציה למילה 'דמים' העולה מן ההחלטה של דוד לשלוח את אוריה אל מול פני המלחמה (שמ"ב י"א 15), ותגובתו האדישה של דוד להודעה כי המשימה בוצעה - כִּי-כָזָה וְכָזָה, תֹּאכַל הַחֶרֶב (שם, פס' 25). המילה 'דמים' בהקשר זה מהדהדת חטאים רבים (לא תחמוד, לא תנאף, לא תרצח).

אותם 'דמים' נקשרים גם להודעת נתן לדוד כי בהתאם למעשיו לא-תסור חֶרֶב מִבְּיַתְךָ--עַד-עוֹלָם (שמ"ב י"ב 10). טיעון אחרון לכך שהמזמור נאמר על ידי דוד יכול אולי לעלות מאופן כתיבת סיפור המעשה בספר שמואל. ייתכן שהטקסט המקראי מגלה יותר מאשר הוא מנסה להסתיר, ודווקא הרווח באמצע הפסוק בשמואל ב' י"ב 13 וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל-נָתָן, חֲטָאתִי לַיהוָה; וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל-דָּוִד, גַּם-הִיא הָעֵבִיר חֲטָאתְךָ--לֹא תַמּוּת, רומזת למקום שבו נועד המזמור להשתלב.² בהמשך הפסוק מוזכרת סליחת ה' לחוטא וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל-דָּוִד, גַּם-הִיא הָעֵבִיר חֲטָאתְךָ--לֹא תַמּוּת. סליחה זו, יאה לה לבוא בעקבות תפילה, שכל כולה ביטוי לחזרה כנה בתשובה, כמזמור נ"א.

האמנם כתב דוד את המזמור?

התקופה ההיסטורית העולה מהמזמור היא של חורבן וגלות, שכן המשורר מבקש לבנות את חומות ירושלים שנהרסו, כך בפס' 20 הִיטִיבָה בְּרָצוֹנְךָ, אֶת-צִיּוֹן; תִּבְנֶנָּה, חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם. עניין זה מקשה על האפשרות שמדובר בטקסט שנכתב על ידי דוד, שהרי בתקופתו עדיין לא נבנו החומות.

כך גם ההתייחסות לזבחים וקורבנות בפס' 21 אֲזַ תַּחֲפֹץ זִבְחֵי-צֶדֶק, עוֹלָה וְכֹלִיל, אֲזַ יַעֲלוּ עַל-מִזְבֵּחַךָ פָּרִים, המניחה את קיומו של המקדש, מציאות שאינה מתאימה לתקופתו של דוד. אפילו אבן עזרא, בפירושו למזמור רומז שהדברים אינם מתאימים לימי דוד, באמירתו האמיצה ביחס לפס' 20-21 שלפיה

אמר אחד מחכמי ספרד כי אלה השניים פסוקים הוסיפם אחד מהחסידים שהיו

בבבל, שהיה מתנפל לפני ה' ומתפלל המזמור הזה.³

ולצד כל אלה, יש לציין את הטיעון המרכזי לענייננו: על אף ההכרזה המייחסת את המזמור לאירוע דוד עם בת שבע, אין בו ולו התייחסות ישירה אחת לחטאים שחטא דוד- ניאוף ורצח.

² כך מציע טלמון, להלן ברשימה הביבליוגרפית.

³ באותו פירוש מוסיף אבן עזרא שיתכן שדוד אמר פסוקים אלו ב"רוח הקודש". בכך הוא מעיד על הקושי שלו עם התייחסויותיו של בעל המזמור לירושלים, למקדש ולפעולת הפולחן, התייחסויות המקדימות את זמנו.

אז אם לא סיפור דוד ובת שבע – מה יש במזמור?

תוכן המזמור מתאים למעשה לכל אדם חוטא הרוצה לחזור בתשובה. הוא מציג מעין מתכון לחזרה בתשובה על פי שלבים, שכל אחד מהם מוביל למשנהו. ניתן למצוא במזמור ארבעה שלבים שהחוטא יכול לעבור בדרך להתנקות וכפרה:

1. **הכרה בחטא:** הדבר העיקרי בדרך לתשובה היא ההודאה האישית בחטא, המודעות וההערה בחטא: כִּי-פָשַׁעִי, אָנִי אֲדַע וְחַטָּאתִי נִגְדִי תָמִיד (פס' 5).
2. **בקשת סליחה מאלוהים:** לפי השקפת המשורר כל מעשה רע הוא חטא כלפי ה', אף אם מדובר בחטא שבין אדם לחברו: לָךְ לְבַדְךָ, חַטָּאתִי, וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ, עָשִׂיתִי לְמַעַן, תִּצְדֶּק בְּדַבְרְךָ-תִּצְקָה בְּשִׁפְטֶךָ (פס' 6). אם כך לא רק הודאה והכרה בחטא אלא גם הגדרה של מהות החטא וזיהוי מהות הפגיעה. על רקע זה תהיה בקשת הסליחה אף היא מן האל.
3. **הבטחה לעתיד:** המשורר מבקש שהחטא יישכח כאילו לא היה ושהוא יוכל להתחיל את חייו מחדש. הוא מאמין כי הדבר קשה, אך בעזרתו של האל זה אפשרי. בעקבות זאת ישתנה מצבו הנפשי של החוטא. הלה יעבור מדיכאון עמוק לשמחה וששון: תִּחַטָּאֲנִי בְּאֲזֹב וְאֶטְהַר, תִּכַּבֶּסֶנִי, וּמְשַׁלֵּג אֶלְבִּין תִּשְׁמִיעֵנִי, שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה תִּגְלָלְנָה, עֲצָמוֹת דְּפִית (פס' 9-10).
4. **ייעודו החדש של החוטא:** לאחר הכפרה על החטא יהיה בכוחו של החוטא ללמד חוטאים אחרים את דרך הטובה והנכונה ללכת בה. לאחר שהוא עצמו עבר את אותו מסלול: אֶלְמֶדָה פִּשְׁעִים דָּרְכֶיךָ; וְחַטָּאִים, אֶלְיָךְ יִשׁוּבוּ (פס' 15). זהו השלב האחרון של התשובה. אז יוכל המשורר למנף את מצבו האישי לתיקון החברה.

הרחבה – הבקשה לעוד הזדמנות... "להתחיל מהתחלה"

המחשבות על המזמור ועל הסיפור שעומד (או לא עומד) ברקע שלו הזכיר לנו את שירו של אהוד בנאי "אל תפחד". על רקע המזמור קיבלו מילות השיר משמעות עמוקה יותר. כאילו נכתב השיר על או לדוד:

אהוד בנאי - אל תפחד
מילים: אהוד בנאי
לחן: אהוד בנאי

אל תפחד
אתה לא לבד

היתה זו דקירה קטנה
זעזוע פתאומי ומהיר,
נכון, איבדת שליטה לרגע
לא היית מספיק זהיר,
ועכשיו פעמוני אזהרה
מצלצלים בראשך
אתה רוצה לשכוח
להתחיל מהתחלה

אז תאמין שאם קלקלת
אתה יכול גם לתקן, כן, כן.

אל תפחד
אתה לא לבד.

אם יחזור שוב רגע הפחד
אבוא להושיט לך יד
תמיד אהיה קרוב אליך
לחבק במקרה שתרעד

עכשיו פעמוני אזהרה
מצלצלים בראשך
אתה רוצה לשכוח
להתחיל מהתחלה

אז תאמין שאם קלקלת
אתה יכול גם לתקן, כן, כן.

אל תפחד
אתה לא לבד.

לשמיעת השיר - <http://www.youtube.com/watch?v=AQxqwI4VID4>

כשמקשיבים היטב למנגינה בתחילת השיר אפשר לשמוע קולות של תינוק. אלה מתאימים לרעיון שעולה מהמילים "אתה רוצה לשכוח להתחיל מהתחלה", המתארים את רצונו של אדם, שלעתים, ברגעי קושי או מצוקה, מבקש להתחיל מבראשית ולעשות את הדברים בדרך טובה יותר. הרעיון מזכיר את דבריו של מחבר המזמור המעידיים על רצונו לחזור למצב התחלתי ונקי, השאיפה שיווצר בתוכו משהו חדש: לִב טָהוֹר, בְּרָא-לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נְכוֹן, חֲדָשׁ בְּקִרְבִּי (פס' 12). כמו בדברי אהוד בנאי גם במזמור עולה האמונה שבכל מצב של קלקול אפשר גם לתקן, ולפי המזמור יהיה זה האל שיבוא "להושיט לך יד". ההבטחה של "אתה לא לבד" בשיר תתורגם במזמור לקשר החזק בין האדם לאלוהיו.

ביבליוגרפיה

- אדר צבי, **ספר תהלים**, תל – אביב 1976.
- בר יוסף חמוטל, **תהלים – תדריך לבחינות הבגרות**, הרצליה 1987.
- דובשני מנשה, **ארבעים מזמורי תהלים**, תל אביב 1987
- זהרי מנחם, **מקורות רש"י בפרושיו לתהלים**, ירושלים 1993
- זקוביץ יאיר, "מדרש פנים מקראי : על הכורת ההיסטורית למזמורי תהלים", בתוך : **מגוון דעות והשקפות בתרבות ישראל**, ירושלים 1991.
- מקראות גדולות – **הכתר**, תהלים, 2003
- פנחס מרדכי, **מזורי תהלים**, תל אביב 1990
- N.Sasna, The Psalms, **TLBS**, New York 1969
- S.Talmom, 'Piskah Be'emsa Pasuq and 11 q Pas1. **Textus** 5 (1966), pp 11-21